

In depot – uit depot *Art-nouveauwandversiering*

Paulien de Roever

Inleiding

In het depot van de Stichting Monument & Materiaal zijn mallen aanwezig van art-nouveaustucpanelen die gebruikt zijn voor het café-restaurant aan de Oude Boteringestraat 9, Land van Kokanje geheten. Deze wanddecoratie zat in de entree van de voormalige wijnhandel F. Onnes & Zoon. Het pand moest wijken voor de nieuwbouw van destijds de PTT, nu KPN. Bij de sloop in 1986 hadden vrijwilligers van de Stichting één weekend de tijd om oude bouwmaterialen te redden, want de slopers hadden geen geduld. Lijstwerk, deuren, glas-in-loodramen werden meegenomen, evenals een gietijzeren trap. Deuren verhuisden naar een pand in de Brugstraat, de trap naar een villa in Hoogezand. Een lijst van een ovale spiegel is helaas verloren gegaan. De ovale glas-in-loodramen die de gevel sierden, bevinden zich nog in het depot.

Wijnhandel F. Onnes & Zoon, Emmasingel 3

De zaken van wijnhandel F. Onnes & Zoon, opgericht in 1876, gingen goed en de behuizing aan de Steentilstraat werd te klein¹. In 1914 werd een bouwver-

Afb. 1. Ontwerp voor wijnmagazijn met bovenwoning van architect P.M.A. Huurman.
Tekening: collectie RHC Groninger Archieven.

1. Archief van wijnhandel F. Onnes & Zoon, dossiernr. 10/1939, RHC Groninger Archieven.

Afb. 2. Emmasingel 3 voor de sloop van 1986. Foto: K.A. Gaasendam, collectie RHC Groninger Archieven.

Afb. 3. Gevel van Land van Kokanje, Oude Boteringestraat 9. Foto: Jaap Buist.

gunning verleend voor nieuwbouw aan de Emmasingel: voor een fustenberging, een pakhuis, kelders, kantoren met tuin beneden en een bovenwoning. Het ontwerp is van de art-nouveauarchitect P.M.A. Huurman, onder meer bekend van de winkelpanden met zuilengalerij in de Brugstraat. De ronde erker en balkon voor de salon van de bovenwoning geeft de gevel een lichte asymmetrie (afb. 1).

Het streven van de familie was een middelgroot, betrouwbaar bedrijf met uitstekende naam op te bouwen. In 1951 bij het 75-jarig bestaan werd dan ook het predikaat 'Hofleverancier' verleend. Maar daarvoor al dronk Prinses Wilhelmina

Afb. 4. Harry Aalders probeert een mal te maken met latexrubber. Foto: Peter Broekhuizen, collectie M&M.

Afb. 5. Art-nouveaupanelen in Land van Kokanje. Foto: Jaap Buist.

haar glas Bordeauxwijn van de firma Onnes. Na 1960 veranderen de economische omstandigheden. De wijnhandel in Nederland werd geherstructureerd. Als er bovendien geen opvolger is, treedt de firma Onnes 1 januari 1971 toe tot de oude wijnkoperij Jacobus Boelen te Amsterdam. Het pand aan de Emmasingel komt leeg te staan en valt ten prooi aan de kraakbeweging. In 1986 wordt het hele rijtje panden gesloopt. Dat de krakers het hier niet mee eens waren, getuigt het opschrift op de gevel: PTT BOUW PURE PENISNIJD! en op het pand van de tabaksfabrikant Koninklijke Theodorus Niemeyer BV ernaast: HIER GEEN STADS-VERNIELING! en rechts ervan: OUD STADSGEZICHT TEN DODE! (afb. 2).

Land van Kokanje, Oude Boteringestraat 9

Een bekende architect in Groningen is ook A.Th. van Elmpt, onder andere van de panden Oosterstraat 19 en Herestraat 2. Van zijn hand is ook het ontwerp uit 1902 van het pand Oude Boteringestraat 9 als woonhuis voor de heer Feldbrugge, handelaar in hoeden². Van de voorgaande bebouwing werd alleen de achtergevel en de verbinding naar het gebouw erachter, met kantoor- en opslagruimte, gehandhaafd en verbouwd. In 1990 wordt het sterk vervallen pand door de projectontwikkelaar Ties Smit opgekocht en verbouwd tot restaurant (afb. 3). Veel van het oorspronkelijke, rijke interieur is tenietgedaan, maar wel hersteld in een aan de art nouveau verwante stijl zodat de geest ervan bewaard is gebleven. Achter de met ranken versierde paneeldeur loopt een gang naar het restaurant. In een omlijste nis bevindt zich een paneel met zeemeerminnen. De restaurantzaal bestaat uit een voorzaal, een middenruimte en een achterzaal met bar. De middenruimte was vroeger de salon die in open verbinding stond met de voorkamer, en waarboven een hoge lichtkap met glas-in-loodramen is. Een monumentale trap komt uit in het middengedeelte en via een open ruimte in de wand is zicht op een grote staande spiegel in de gang met aan weerszijden de panelen met vogels. Het interieur kenmerkt zich door veel ornamenten, omlijstingen, glas-in-loodramen met sierlijke krullen, bedekte groenige en gouden tinten en stemmig meubilair.

De panelen in art-nouveaustijl

Van de stucpanelen is eerst geprobeerd met latexrubber een mal te maken, maar dat ging niet echt goed (afb. 4). Derhalve zijn rondom sleuven gekapt, de gipsen platen voorzichtig losgewrikt en vervoerd naar het depot. De projectontwikkelaar en eigenaar van het Land van Kokanje, Ties Smit, met veel gevoel voor historische waarde van panden en bouwmaterialen en een klant van de Stichting, kon de panelen wel gebruiken. Enkele afgebroken stukken werden weer gelijmd en de platen moesten van een kalklaag aan de achterkant worden ontdaan. De jongens van Smit smeerden die laag in met behangselplak en krabden daarna maandenlang voorzichtig met een mesje³. De 'schone' platen werden vervolgens in kistjes gelegd, waarna er ter versteviging gaas en gips tegenaan kwamen. Nu was het gemakkelijker hiervan mallen te maken. De originele gedecoreerde wandplaten zijn bij Smit gebleven, terwijl in het pand Oude Boteringestraat 9 afgietsels zijn aangebracht (afb. 5 en 8).

2. Hekkema e.a. 1988, 70.

3. Met dank aan Peter Broekhuizen voor de informatie. De functie van het behangselplak is hem ontgaan.

De art-nouveauwanddecoratie is te bewonderen in de gang die leidt naar het restaurant. Er is een groot T-vormig paneel, circa $1 \times 0,75$ m. Twee zeemeerminnen zitten onder een boog op de dwarsbalken te hengelen naar twee sierlijke visjes onderin, waaruit een slinger van belletjes omhoog bubbelt. In het midden, tussen de hoofden van de dames, staat de zon achter een koket opgeheven hand. Het geheel is voorzien van krullijnen en florale motieven. Verder zijn twee panelen met vogels en bladmotieven van circa $1 \times 0,40$ m herplaatst, met de wand in één crèmekleur geschilderd. De huidige eigenaar van het bedrijf heeft de achtergrond van de zeemeerminnen een lichtgroene tint laten geven en de zon is goudkleurig geschilderd. Dit soort decoratiestukken is niet uniek. Bewoners uit de H.W. Mesdagbuurt wisten bij een bezoek aan de Stichting te vertellen dat in hun interieur dezelfde panelen zaten⁴. Die werden in een fabriek gemaakt en hiervan waren catalogi in omloop.

Het bouwen in art-nouveaustijl, of Jugendstil, valt in Groningen samen met een periode van economische groei en verhoogde bouwactiviteiten. Deze rijke, decoratieve stijl is te herkennen aan een niet-symmetrische gevelindeling, aan tegeltableaus met sierlijke bloemen en elegante vrouwen, aan grillige krullen en slierten, aan motieven als pauwen, reigers, kraanvogels en aan een overvloed aan ronde vormen en vloeiende lijnen, zweepslag of geometrisch motief. Vloeren noch wanden bleven onversierd.

In een oude reisgids van rond 1920 heb ik ooit gelezen dat men vooral niet naar Groningen moet gaan, een stad met veel afschuwelijke nieuwbouw die de schrijver van deze gids dus absoluut niet wist te waarderen, net zoals vele bekende Nederlanders uit die tijd⁵. Ook in de jaren zestig zag men het nut van het behouden nog niet in en vielen veel winkelpuien en interieurs ten prooi aan de moderniseringsdrang. Tijden veranderen. Twintig jaar daarna schonk architectuurhistoricus Seerp Hiddema in *De Groninger Gezinsbode* aandacht aan allerlei panden in de rubriek 'Jongere Bouwkunst', waardoor deze bouwstijl bij een breder publiek bekend werd en ook waardering kreeg. De panden worden nu als monument gezien.

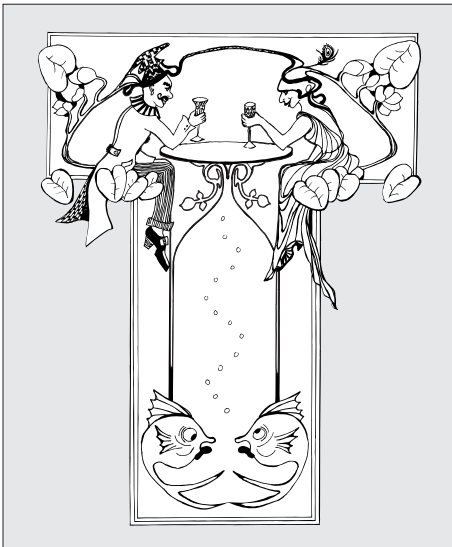

Afb. 6. Logo van wijnhandel F. Onnes & Zoon. Tekening: collectie RHC Groninger Archieven.

4. Hacquebord e.a. 1994, 55 en omslag achterzijde.

5. Hekkema e.a. 1988, 9.

Wijnhandel F. Onnes & Zoon heeft jarenlang het stadsbeeld aan de Emmasingel bepaald. In de huidige omgeving is daarvan niets meer terug te vinden. Op oude rekeningen is nog hun logo aangetroffen (afb. 6). De hierboven besproken materialen zijn echter van belang geweest voor het interieur van een kenmerkend art-nouveaupand in de binnenstad. Mede door deze panelen en het in art-nouveaustijl vormgegeven interieur heerst er een sfeer van vroeger die ontegenzeggelijk van grote waarde is. Ook de menukaart heeft een bijzondere vorm gekregen. Voorop staat het logo van het bedrijf met, in plaats van de zeemeerminnen, nu twee zittende en drinkende sprookjesfiguren, getekend in de mode van de art nouveau (afb. 7). Bij nadere informatie blijken het geen sprookjesfiguren te zijn, maar Jan en Barbara, de eigenaren van het bedrijf. Slechts weinig bezoekers weten dat het logo teruggaat naar een art-nouveaudecoratie van de firma Onnes van honderd jaar geleden (afb. 8).

Afb. 7. Illustratie bij het logo van Land van Kokanje.
Ontwerp: Studio Ella Knip, Groningen.

Afb. 8. Het art-nouveaupaneel met zeemeerminnen in de gang van Land van Kokanje. Foto: Jaap Buist.

Literatuur

- 'Overzicht Art Nouveau architectuur. Slierten en krullen in Groninger binnenstad' in: *Groninger Gezinsbode* (7-12-1988).
- Hacquebord, L.T. en R. Overbeek, *Architectuur en stedenbouw in de gemeente Groningen 1850-1940* (Monumenten Inventarisatie Project). Zwolle, 1994.
- Hekkema, H. en R. Overbeek, *Art Nouveau architectuur in Groningen*. Groningen, 1988.